

- ⁸ Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття): Монографія. – К., 2005. – 616 с.
- ⁹ Лозинський М. Польський і руський революційний рух і Україна. – Ч. 1. – К., 1907. – С. 27–28.
- ¹⁰ Powstanie Styczniowe 1863 r. – Т. II. – Warszawa, 1964. – S. 158–129.
- ¹¹ Halicz E. Kwestia chłopska w Królestwie Polskim w dobie powstania Styczniowego. – Warszawa, 1955. – S. 306.
- ¹² Революционная ситуация в России в середине XIX ст. Коллективная монография / Под ред. М. В. Нечкиной. – М., 1978. – С. 38
- ¹³ Лозинський М. Польський і руський революційний рух і Україна. – Ч. 1. – К., 1907. – С. 25.
- ¹⁴ Катков М. Н. 1863 г. Собрание статей по польскому вопросу, помещавшихся в Московских Ведомостях, Русском Вестнике и Современной Летописи. – Вып. 2. – М., 1887. – С. 688–690.
- ¹⁵ Борисевич С. О. Законодавче регулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1793–1886 рр.): Монографія. – К., 2007. – С. 206.
- ¹⁶ Олшамовский Б. Г. Право по землевладению в Западном крае. – СПб., 1899. – С. 30.
- ¹⁷ Сборник узаконений и распоряжений по землевладению в Западных губерниях с решениями правительствующего сената. Составил чиновник особых поручений по крестьянским делам при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе Т. Рафальский. – К., 1895. – С. 75.
- ¹⁸ Олешко П. Вплив російського законодавства на зміни у системі землеволодіння на Волині після польського повстання 1863 року // Науковий вісник Волинського державного національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки: зб. наук. праць. – Луцьк, 1999. – С. 74.
- ¹⁹ Лелив Гр. Русско-польские отношения: Очерк. – Лейпциг, 1895. – С. 38–39.
- ²⁰ Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 109 Секретный архив, оп. 2 а, д. 708, л. 5.
- ²¹ Давидович Б. Судьбы православия и русской народности в последнее столетие (1796–1896 гг.). – Почаев, 1896. – С. 29.
- ²² Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 109 Секретный архив, оп. 2 а, д. 710, л. 37.
- ²³ Державний архів Рівненської області. – Ф. 215 Ровенское реальное училище, г. Ровно Волынской губернии. 1832–1925 гг., оп. 2, спр. 42, арк. 36–37.
- ²⁴ Кальян С. Єврейська спільнота у політичному процесі на теренах підросійської України (середина XIX – початок XX ст.). – Полтава, 2009. – С. 118.
- ²⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 442 Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора. 1827–1914 рр., оп. 44., спр. 436, арк. 3.
- ²⁶ Державний архів Житомирської області. – Ф. 1 Волынская духовная консистория. 1860–1862 гг., оп. 20, спр. 504, арк. 9.
- ²⁷ Обзор ныне действующих исключительных законов о евреях, состоящих в подданстве России. – СПб., 1883. – С. 31.
- ²⁸ Кандель Ф. Книга времен и событий. История российских евреев: В 3-х т. – М., 2002. – Т. 1–2. – С. 431.
- ²⁹ Обзор ныне действующих исключительных законов о евреях, состоящих в подданстве России. – СПб., 1883. – С. 32.
- ³⁰ Западные окраины Российской империи. – М.: Новое литературное обозрение, 2007. – С. 320.
- ³¹ Толстой И. Факты и мысли. Еврейский вопрос в России. – СПб., 1907. – С. 19.
- ³² Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 109 Секретный архив, оп. 2 а, спр. 710, арк. 26.
- ³³ Сообщено // Киевлянин. – 1864. – № 58. – С. 234.
- ³⁴ Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття): Монографія. – К., 2005. – С. 383.

УДК: 94(477.74):94(497.2)

© Сергій Адамович (Івано-Франківськ)

БОЛГАРИ НА ОДЕЩИНІ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (1988 – 1991 рр.)

У статті проаналізовано болгарське національне відродження на Одещині в кінці 80-х – на початку 90-х рр. XX століття. Автор публікації вважає, що автономістські тенденції в діяльності болгарської національної меншини ініціювалися компартійно-радянською елітою заради збереження власної політичної влади.

Ключові слова: болгары, національна меншина, Південь України, Одещина, національний район, компартійно-радянська еліта, українське національно-державне відродження.

С. Адамович

Болгары на Одессине в период украинского национально-государственного возрождения (1988 – 1991 гг.)

В статье проанализировано болгарское национальное возрождение на Одессине в конце 80-х – начале 90-х гг. XX века. Автор публикации считает, что автономистские тенденции в деятельности болгарского национального меньшинства инициировались компартийно-советской элитой ради сохранения собственной политической власти.

Ключевые слова: болгары, национальное меньшинство, Юг Украины, Одесская, национальный район, компартійно-советская элита, украинское национально-государственное возрождение.

S. Adamovych

Bulgarians in the Odessa Region During the Ukrainian National – State Revival (1988-1991)

The author analyzes the Bulgarian national revival in the Odessa region in the late 1980s – early 1990s. The author believes that the autonomous tendencies in the activities of the Bulgarian national minority were initiated by the communist-soviet elite in order to preserve its own political power.

Key words: Bulgarians, national minority, South of Ukraine, Odessa region, national region, communist-soviet elite, Ukrainian national – state revival.

Децентралістські і сепаратистські процеси, що охопили СРСР наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст., знайшли відображення на Півдні України у формі “новоросійства” й активізації діяльності національних меншин регіону. В умовах збереження значних регіональних відмінностей усередині

України вивчення етнополітичних процесів у південних областях держави під час розпаду СРСР дозволить розробити механізми консолідації українського суспільства і задоволення інтересів національних меншин в Україні.

Етнополітичні процеси на Півдні України в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. стали об'єктом досліджень учених В.Гордієнка, Я.Дашкевича, Л.Залізняка, Н.Краснянської, І.Кураса, Л.Полякової. Автор статті ставить перед собою завдання проаналізувати болгарське національне відродження на Півдні України і спроби компартійно-радянських політиків ініціювати автономістські тенденції серед болгар на Одещині в період розпаду СРСР.

Відзначимо, що болгари були одним з етносів, що з ХVІІ ст. брав активну участь в освоєнні Півдня України. Болгарське населення займалося переважно сільським господарством (на кінець 80-х рр. ХХ ст. в містах Одещини проживало лише 33,1% болгарського населення)¹.

Напередодні здобуття Україною незалежності незадовільна ситуація склалася в економіці і соціальній сфері регіону. Так, Одеська область за рівнем забезпеченості житлом займала 21 місце серед областей УРСР; за рівнем забезпеченості населення стаціонарною медичною допомогою – 22 місце. Серед інших проблем виокремлювалася проблема забезпечення населення якісною питною водою, через будівництво заводів хімічної промисловості загострився стан екології².

Соціологічні опитування, проведені Одеським обкомом Компартії в 1989 р., засвідчили, що ряд сіл з болгарським, молдавським, гагаузьким населенням відставали в соціальному розвитку, особливо в порівнянні з сусідніми районами Молдавії. Ще більшою мірою це стосувалося багатьох українських сіл. Загалом за показниками розвитку соціальної інфраструктури область займала одне з останніх місць серед всіх областей республіки.

Складною була криміногенна ситуація в регіоні. За 1990 р. в Одеській області було зареєстровано 20569 злочинів, що було на 24,3% більше, ніж у 1989 р., ріст важких злочинів склав 34,1%³.

Поширювалося невдоволення суспільства існуючим соціально-економічним становищем. Так, згідно з результатами опитування мешканців м. Одеси в лютому 1990 р., більшість респондентів (74%) дали негативну оцінку стану соціальної справедливості в суспільстві, місті, трудових колективах, вказували на поширення несправедливого ставлення до себе⁴.

Комуністи з тривогою констатували тенденцію до старіння парторганізацій, скорочення припливу свіжих, молодих сил. Загалом лише з 1 січня до 1 липня 1991 р. чисельність Одеської обласної партійної організації скоротилася з 159431 до 149395 членів партії. Натомість у лави Компартії України в області за цей час вступило лише 729 осіб⁵.

Відповідно до експрес-інформації ідеологічного відділу Одеського обкому Компартії України від 10 липня 1989 р., в області вже була помітною діяльність опозиційних організацій – Демократичного союзу, Народного союзу сприяння перебудові, філіалу Української Гельсінської спілки⁶.

З 1988 р. в Одеській області почали створюватися національно-культурні товариства (Товариство української мови ім. Т.Г. Шевченка, Товариство імені Д.Благовєва, Товариство єврейської культури імені Н.Лур'є, грецький клуб "Еллада", Товариство вірменської культури, обласне відділення Німецького культурно-просвітницького товариства, Товариство бессарабських молдаван (м. Ізмаїл), Товариства угарської і корейської культур.

Окремі з них не обмежувалися культурологічними цілями, а втягувалися в акції Руху й інших політичних партій (Товариство польської культури, Товариство української мови ім. Т.Г. Шевченка, "Південна громада", Товариство бессарабських молдаван (м. Ізмаїл), Товариство Кирила і Мефодія (м. Болград). Різко збільшилася в області також кількість націонал-демократичних агітаторів із Західної України⁷.

У цих умовах партійно-радянські органи починають проводити політику засудження українського національного відродження, залякують російськомовне населення можливими утисками в майбутньому, сприяють поширенню "новоросійства" як ознаки окремішності від решти країни. Прояви сепаратизму спостерігалися під час підготовки місцевого військово-ідеологічного активу до зустрічі в серпні 1990 р. з М.Горбачовим та Д.Язовим. На цій зустрічі член Одеського обкому КПУ начальник політуправління округу В.Плеханов запропонував свій варіант боротьби з "розгулом демократії, українським та молдавським сепаратизмом: якщо законні інтереси наших сімейств і російськомовного населення будуть ущемлятися, армія виступить на захист завоювань соціалізму із зброєю в руках"⁸.

У серпні 1990 р. в Одесі з'явився Демократичний союз Новоросії і Бессарабії. У ньому об'єдналася група одеських учених, які намагалися побудувати на Півдні України економічну і політично незалежну Демократичну Республіку Новоросії.

У статуті Демократичного союзу Новоросії і Бессарабії визначалось: “Новороси – етнос, що складається з переселенців на обширні пустельні землі Північного Причорномор’я”⁹. О.Сурилов як голова оргкомітету організації зазначав, що утворювана політична структура мала стати міжпартійною широкою демократичною організацією, яка “поширювала б свою діяльність не тільки на Новоросію, але й Бессарабію як територію, що історично склалася. У свою чергу, ознаками єдності Бессарабії і Новоросії політик називав багатонаціональність регіону і статус російської як мови міжнаціонального спілкування”¹⁰.

З метою стримування українського національно-визвольного руху партійно-державні органи використовували на Півдні України також національні меншини. Згідно з даними перепису населення 1989 р., на Одещині проживало 2,7 млн. осіб, переважно українці (55%) і росіяни (27,6%). Питома вага решти національних меншин складала: болгар – 6,3%, молдаван – 5,5%, євреїв – 2,7%, гагаузів – 1,0%, білорусів – 0,8%. В області нараховувалося 80 населених пунктів з компактним проживанням національних груп, 117 сіл з багатонаціональним складом населення¹¹.

На початок 1991 р. в області діяло 456 шкіл з українською мовою навчання; 370 – з російською, 14 – з молдавською; 37 шкіл зі змішаною мовою навчання (українсько-російською і молдавсько-російською); 137 факультативів (з вивчення болгарської мови – 94, гагаузької – 13, молдавської – 26, єврейської – 4), більше 1200 національних дошкільних закладів¹².

П’ять районних газет випускали сторінки на болгарській, три – на молдавській, одна – на гагаузькій мовах. Передачі обласного телебачення здійснювалися на п’яти мовах (українській, російській, болгарській, молдавській і гагаузькій)¹³.

Болгар в Одеській області налічувалося 170-180 тис., але їх національно-культурні права в умовах Радянського Союзу практично не забезпечувалися. Тільки під тиском обставин одеська влада розпочала факультативне викладання рідної мови у 1987–1988 рр. У 1988 р. Ізмаїльський педагогічний інститут набрав групу студентів з 25 чоловік – майбутніх вчителів російської і болгарської мов. Підготовку студентів-болгаристів розпочав Одеський держуніверситет і Білгород-Дністровське педучилище, були укладені домовленості про взаємне стажування вчителів російської мови з Болгарії та болгар з України¹⁴. У 1989 р. у м. Варні пройшло стажування групи вчителів шкіл області, з якими розпочалося факультативне вивчення болгарської мови¹⁵.

Попри це на сесії Болградської районної ради восени 1990 р. було запропоновано три варіанти адміністративно-територіального статусу району: 1) залишити незмінною існуючу модель устрою, але з обов’язковою умовою, щоб область і республіка розробили комплексну програму піднесення і розвитку регіону; 2) відновити Ізмаїльську область у межах 1954 р.; 3) утворити національно-культурну автономію. Дані анкетування місцевих жителів засвідчили, що перший варіант підтримували 35,5% виборців; другий – 38,5% виборців; а третій – 18% виборців.

У результаті абсолютна більшість депутатів райради висловилися за створення Болградського національного району. Для реалізації цієї ідеї була створена спеціальна депутатська комісія, мав відбутися районний референдум з цього питання, а потім райрада планувала звернутися до облради і Верховної Ради УРСР з відповідним запитом¹⁶.

У листопаді 1990 р. група депутатів Болградської райради виступила зі зверненням, де задекларувала прагнення створити шляхом референдуму на півдні Бессарабії автономне національно-територіальне утворення з національно-російською двомовністю для реалізації на практиці політичних, економічних, соціальних та інших прав народів регіону. Депутати заявили, що “тільки об’єднавшись, ми зможемо захистити свою економіку, культуру, а якщо буде потрібно, то і політичну незалежність” і виступили за створення Союзу демократичних сил Бессарабії¹⁷.

Навесні 1991 р. у м. Болград Одеської області відбувся I з’їзд болгар СРСР. Його делегати висловились за створення освітньо-культурної асоціації болгар у СРСР. Головою Центральної ради асоціації майже одногосно було обрано першого секретаря Болградського райкому Компартії України І.Македонського. У прийнятих документах перед парламентарями України та Молдови ставились вимоги гарантування болгарам права на всесоюзне громадянство¹⁸. Резолюції з’їзду також вимагали звернутися до парламенту України та Молдови з вимогою якнайшвидшого підписання союзного договору, а також прагнули забезпечення економічного і стабільного розвитку в регіонах з компактним проживанням болгар. Був також і пункт про мораторій у регіоні на застосування Закону про мови в УРСР, зокрема, про прийняття української мови як державної¹⁹.

В опублікованому проекті програми Асоціації болгар значилось: “Прийняття деякими республіками окремих законодавчих актів і рішень, здійснення політичних і соціально-економічних заходів, що

ущемляють права національних меншин, у тому числі болгар, призведе до ще більшого розпилення болгарського населення, посилення асиміляційних процесів²⁰.

На з'їзді звучали і відверто сепаратистські гасла. Один із засновників молдавської "Гагаузії" І.Каракаша пропонував перекроїти кордони України і Болгарії для утворення держави болгар і гагаузів, відновити російськомовну Ізмаїльську область. Одночасно на з'їзді не хотіли допускати опозиційних членів регіонального Товариства відродження і розвитку болгарської мови імені Кирила і Мефодія Н.Тодорова, В.Стоянова, Д.Терді²¹.

21 квітня 1991 р. в м. Болграді координаційна нарада представників гагаузької партії Аркалик (Захист) з Республіки Молдова, Товариства відродження та розвитку болгарської національної культури імені Кирила і Мефодія та Болгарського екологічного клубу прийняла рішення про відновлення діяльності утвореного в 1990 р. Союзу демократичних сил Бессарабії. Але відновлена організація планувала пропагувати не ідею Новоросії, а дбати про захист прав людей і прав народів південної Бессарабії, демонтаж тоталітарної системи, спільні зусилля до економічної і культурної єдності народів Південної Бессарабії²².

Проте прийняття 1 листопада 1991 р. Декларації прав національностей, яка гарантувала рівні політичні, економічні, соціальні і культурні права всім етносам України, значною мірою зняло напругу на Сході і Півдні країни і вплинуло на результати голосування 1 грудня 1991 р. за незалежну Україну.

Варто відзначити той факт, що 16-17 листопада 1991 р. в Одесі зусиллями Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, ряду громадських організацій було проведено Всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, які живуть в Україні. На ньому зібралися представники численних етнічних груп України, і майже всі вони висловили підтримку державному суверенітету України²³.

Історик з діаспори Т.Гунчак згадує, що "це була конференція братання... Відгуки були позитивними. Це був політичний, але дуже гуманний, чесний і потрібний акт, який відбувся в душі української політичної традиції"²⁴.

У підсумку на референдумі в грудні 1991 р. українська незалежність отримала приголомшливу підтримку і виправдала сподівання болгар Так, уже у 1993 р. в Болграді відкрито болгарсько-українську гімназію (150 учнів). На початок 2004 – 2005 н.р. в Одеській області у 40 школах діяло 96 факультативних груп для вивчення болгарської мови. Діяв 21 культурно-просвітницький центр. Вдосконалювалася система підготовки та перепідготовки кадрів для національних меншин²⁵.

Отже, компартійно-радянські сили задля утримання влади стимулювали поширення на Півдні України сепаратистських міфів і формування негативного образу українського націоналізму. Це проявилось і в ініціюванні автономістських тенденцій серед болгарської національної меншини області. Проте домінуюче в суспільстві толерантне ставлення до представників національних меншин і збалансована національна політика не дозволили поширити дезінтеграційні ідеї серед болгар.

На сьогодні ситуація на Півдні України залишається нестабільною з огляду на збереження кризових явищ в економіці й активну діяльність антиукраїнських політичних сил. У зв'язку з цим перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні історії формування етнічних спільнот регіону та аналізі їх соціально-економічного і політичного статусу.

¹ Полякова Л.І. Зміни в етнонаціональному складі Півдня України в 60-80-ті роки ХХ ст. / Л.І.Полякова. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/ru/articles/79.pdf>.

² Державний архів Одеської області (Держархів Одеської обл.), ф. П-11, оп.151, спр.54, арк. 33-35.

³ Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.152, спр.62, арк.75.

⁴ Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.152, спр.68, арк.20.

⁵ Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.153, спр.5, арк.64.

⁶ Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.151, спр.54, арк.14.

⁷ Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.153, спр.25, арк.5, 13, 16.

⁸ Аксанюк М. "Новоросія": привид повернувся в обком... / М. Аксанюк // За вільну Україну. – Львів, 1991. – 21 травня. – С.3.

⁹ Там само.

¹⁰ Сурилов А. К вольному краю новороссов? / А. Сурилов // Знамя коммунизма. – Одесса, 1990. – 4 сентября. – С.2.

¹¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф.1, оп.32, спр.2921, арк.3.

¹² ЦДАГО України, ф.1, оп.32, спр.2921, арк.6.; Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.151, спр.50, арк.79.

¹³ ЦДАГО України, ф.1, оп.32, спр.2921, арк.6.

¹⁴ Сергієнко В. Мова, карбованці і леви, або як вивчають болгарську на Одещині / В. Сергієнко // Голос України. – К., 1991. – 30 квітня. – С.6.

¹⁵ Держархів Одеської обл., ф. П-11, оп.151, спр.50, арк.36.

¹⁶ Половинкин Ю. Три дороги. Как видят болгарские депутаты будущее южного региона / Ю. Половинкин // Знамя коммунизма. – Одесса, 1990. – 13 сентября. – С.2.

¹⁷ Садовиченко Г. Союз районного масштаба? / Г. Садовиченко // Знамя коммунизма. – Одесса, 1990. – 17 ноября. – С.3.

¹⁸ Голос України. – К., 1991. – 15 червня. – С.1.

¹⁹ Аксанюк М. Болград: з'їзд чи партгоспактив? / М. Аксанюк // За вільну Україну. – Львів, 1991. – 23 травня. – С.1.

²⁰ Аксанюк М., Старостин С. “Лінгвісти” КГБ і пастори з КПСС / М. Аксанюк // За вільну Україну. – Львів, 1991. – 31 травня. – С.2.

²¹ Аксанюк М. Болград: з'їзд чи партгоспактив? / М. Аксанюк // За вільну Україну. – Львів, 1991. – 23 травня. – С.1.

²² Аксанюк М. “Новоросія”: привид повернувся в обком / М. Аксанюк // За вільну Україну. – Львів, 1991. – 21 травня. – С.3.

²³ Перший всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, які живуть в Україні (Одеса, 16-17 листопада 1991 р.) // Літературна Україна. – К., 1991. – 21 листопада. – С.1.; Власенко О. Українська етнополітика – фактор суспільної єдності / О. Власенко // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. – 1999. – Вип.31-32. – С.330.

²⁴ Гунчак Т.Г. Мої спогади – стежки життя / Т.Г. Гунчак. – К.: Дніпро, 2005. – С.132.

²⁵ Краснянська Н. Міжетнічні відносини на Одещині / Н. Краснянська // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №6. Історичні науки: 36. наукових праць – Вип.6. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С.81.

УДК 94(477.4)“18”:323.1(162.1)

© Альона Богуцька (Кам'янець-Подільський)

ПОЛЯКИ В ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ЗМІНАХ ГУБЕРНІЙ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.

У статті проаналізовано становище польського населення Правобережної України після її приєднання до Російської імперії. Розглядається політика царського уряду щодо інкорпорації цієї багатотисячної національної меншини в соціальну структуру Російської держави. З'ясовано вплив “польського питання” на суспільне життя Правобережжя.

Ключові слова: Правобережна Україна, Російська імперія, інкорпорація, національні меншини, етнонаціональний розвиток.

A. Bogucka

Поляки в этнонациональных изменениях губерний Правобережной Украины в первой половине XIX ст.

В статье проанализировано положение польского населения Правобережной Украины после её присоединения к Российской империи. Рассматривается политика царского правительства по инкорпорации этого многотысячного национального меньшинства в социальную структуру Российского государства. Выяснено влияние “польского вопроса” на общественную жизнь Правобережья.

Ключевые слова: Правобережная Украина, Российская империя, инкорпорация, национальное меньшинство, этнонациональное развитие.

A. Bogucka

Poles in Ethnic National Changes in the Provinces of Right-Bank Ukraine in the First Part of XIX Century

The article highlights the situation of the Polish population after the accession of the Right-bank Ukraine to the Russian Empire. There is considered the policy of the Russian legislation on the incorporation this many thousands people group in to the social structure of the Russian state. There was analyzed the impact of “The Polish question” on the formation of foreign policy of the Russian Empire in the Right-Bank Ukraine.

Keywords: Right-bank Ukraine, Russian Empire, incorporation, national minorities, ethno-national development.

У сучасних умовах, коли Україна визначає своє місце у світовому співтоваристві, особливо гостро постає питання налагодження дружніх стосунків з народами та країнами Східної Європи, які уже увійшли до нього і відіграють помітну роль у житті цього континенту та світу загалом. Однією з таких держав є Польща, яка, маючи не набагато кращі стартові умови, у своєму розвитку залишила Україну далеко позаду. Тому її досвід є для нас надзвичайно цінним. Тим більше, що українсько-польські стосунки мають багатовікову історію. Далеко не усі її сторінки забарвлені світлими тонами і не завжди взаємини між українцями та поляками визначалися ними самими.

Одним із таких періодів є кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст., коли, прагнучи підкорити ці народи та інкорпорувати приєднані землі в державний організм Російської імперії, царизм активно використовував принципи “розділяй і володарюй”. Зважаючи на це, дослідження національної політики, яку здійснювало самодержавство у Правобережжі щодо польського населення, є досить актуальним. Адже особливістю її розвитку наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. було те, що при переважній більшості українського населення верхівку суспільства складала польська або спольщена шляхта, яка не лише володіла землею, а й обіймала нижчі та середні посади в установах адміністративного управління регіону.

Мета статті полягає у дослідженні становища польської шляхти за умов вибору нею між боротьбою за незалежність Речі Посполитої та збереження свого матеріального добробуту й привілейованого становища у суспільстві.

Потрібно зазначити, що дослідники неодноразово зверталися й звертаються до цього питання. Так, над ним ще у другій половині ХІХ ст. працювали В. Антонович, В. Незабитовський та інші¹. В радянські часи ці проблеми не були актуальними для дослідників. Ситуація дещо змінилася, коли Україна стала незалежною державою. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. до проблем історії шляхти Право-